

W S O Y

THOMAS

RIKOSPOLIISI

ELFGREN

THOMAS
RIKOSPOLIISI
ELFGREN

Englanninkielisestä käsikirjoituksesta
suomentanut Tero Valkonen

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Taiteen edistämiskeskus on tukenut tämän teoksen suomentamista.

© Thomas Elfgren ja WSOY 2026
Suomenkielinen laitos © Tero Valkonen ja WSOY 2026
Werner Söderström Osakeyhtiö
Lönnrotinkatu 18 A, 00120 Helsinki
ISBN 978-951-0-52701-6
Ensimmäinen painos
Painettu EU:ssa

Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut: tuotevastuu@wsoy.fi

Sisällys

7	<i>Esipuhe</i>
14	Kulttuuri ja katujen elämä
26	Kettutarha
42	Viisautta maalla
56	Kylttien takana
60	Varmuuden raunioilla
66	Kuvitelma täydellisestä rikoksesta
76	Modus digitalis
85	Huomispäivä ei merkinnyt mitään... kunnes alkoi merkitä
89	Muistaminen on tuntemista
96	Minne valo ei kantanut
105	Jokainen rikospaikka kertoo tarinaa
122	Rautaesiripusta Darknetiin
129	Asioiden yksinkertaisina pitämisen viisaus
134	Räjähdyksen kaiut
142	Operaatio Kalifornium
149	Pohjoismainen jengisota
160	Päätökset hetkessä, arviot jälkikäteen

- 174 Miehen pitää tehdä mitä miehen pitää tehdä
188 Sysimustia tapauksia
198 Kun oikeudesta tulee uhri
224 »Meidän jengi on isompi
kuin teidän»
251 Harhakuva vaikutuksesta
259 Me olemme kaikki ruandalaisia
308 Aavarannan tapaus
ja tarinan mahti
321 Elämä. Toimintamalli. Linjaveto.
330 Enkeli Gabriel
350 Kulta lähtee, ongelmat jäävät
368 *Jälkisanat*

Esipuhe

Lokakuun loppu 2024. Siitä on nyt kaksi vuotta, kun jäin eläkkeelle keskusrikospoliisista. Kaksi vuotta vailla kehystä, joka muokkasi elämäni viisikymmentä vuotta niin, että olin aina valmiina, aina käytettävissä. En koskaan laskenut, montako päivää on viikonloppuun, ja suorastaan odotin maanantaita, sen uusia tehtäviä ja haasteita.

Tätä nykyä elelen rauhallisemmin, päivät kuluvat ilman että tarvitsee panna herätyskelloa soimaan. Hiljaisuudessa viipty tehtävien, kollegojen ja herkeämättömän vastuun poissaolo. Päivien rytmi vaikuttaa omalaatuiselta, rytmi johon yhä totutelen.

Istun pienen valkoisen tiilitalonin kuistilla Ruandan Gise-nyissä. Edessäni on tuttu kulunut afrikkalainen mahonkipöytä, jonka lakkapintaa vuodet ovat koetelleet niin, että paljaassa puussa erottuu naarmuverkosto. Pöydässä näkyvät pitkän elämän jäljet, vähän kuin muistot jotka ovat jättäneet jälkensä myös minuun. Kivujärvi terassin takana on smaragdinvihreä, veden pinta heijastaa iltapäiväaurinkoa. Näkymä tuottaa minussa tyyneyden, joka innoittaa pohdiskelemaan.

Terassia ympäröi puutarha, jonka runsaus kuvastaa Ruandan vulkaanista maaperää. Aivan lähellä kohoaa majesteettinen avokadopuu, joka tarjoaa lämpiminä päivinä tervetullutta varjoa. Alempana rinteessä kasvaa korkeita banaanipuita, joiden leveät lehdet heiluvat järvituulesa. Pidän näkymästä valtavasti.

Terassista on tullut paikka, jossa vain olen ja jossa sisin saa rauhoittua, kun istun joko aamun ensi kajossa tai illan viime hehkussa, kädessäni kuppi ruandalaista kahvia.

Gisenyi on toinen kotini. Tulin tänne alkujaan töihin melkein kaksikymmentä vuotta sitten. Täällä olen tavoittanut rauhan, josta aiemmin vain haaveilin – lisäksi minulla on aikaa ja tilaa katsella taakse ja alkaa kertoa tarinaani. Oli oikeastaan väistämättöntä, että päätyisin tänne taas. Arvot, joihin minut kasvatettiin, löysivät täältä uuden maaperän. Juuri täällä minä opin, mitä totuus tarkoittaa, miltä oikeudenmukaisuus näyttää ja miten sovinto todella toteutuu, kun näitä asioita tarkoittavat sanat lakkaavat olemasta teoriaa ja muuttuvat osaksi arkea. Ruandasta tuli paikka, jossa tämä kaikki tällainen löysi itselleen kodin.

Kivujärveen liittyy synkkiä, armottomia salaisuuksia. Sitä kutsutaan kuoleman järveksi. Pinnan alla lymyää tappavia kaasuja, jotka saattavat purkautua milloin tahansa ja tukahduttaa kaiken ympärillään.

Kauempana, usvan keskellä, häämöttää edelleen aktiivinen Nyiragongo-tulivuori, jonka rinteillä asuu myös uhanalaisia vuorigorilloja. Olen vain kivenheiton päässä Kongon demokraattisen tasavallan rajalta, maasta jossa vuosikymmenten sotiminen on johtanut niin monen ihmisen kuolemaan, ettei sitä oikein pysty edes käsittämään.

Huomaan usein pohtivani täällä niitä ristiriitoja, jotka määrittävät Afrikkaa. Kun tänne saapuu ensimmäistä kertaa, on helppo huomata köyhyys, sairaudet ja kuivuus. Afrika ei kuitenkaan salli etäisyyden pitämistä vaan pakottaa kohtaamaan elämän koruttomat tosiasiat. Tämä paikka muuttaa ihmistä, olipa siihen valmis tai ei. Täällä kärsimys ja kauneus elävät käsi kädessä, vähän kuin kaunottaren ja hirviön tarinassa. Rakastumista ei voi välttää, vaikka ihmisen koko pienuus paljastuukin täällä tuskallisen selvästi.

Afrikan kauneus elää valossa ja väreissä. Luonto maalaa taustan, ihmiset ja eläimet kuljettavat itse tarinaa. Kulttuuri

tuottaa varjot ja perspektiivin, joihin historia sitten lisää aika-vaikutelman. Aina kun Afrikkaa pysähtyy katsomaan, se on elävä taideteos.

Siitä ei ole kuin muutama viikko, kun Goman kaupungin lähellä kellahti laiva – ei siis kovinkaan kaukana täältä, missä nyt istun kirjoittamassa. Kyydissä oli satoja matkustajia, kauppiaita tavaroineen ja kulkijoita matkalla kaupungin torille. Laiva oli tarkoitettu viidellekymmenelle, mutta se oli lastattu moninkertaisesti täyteen, kuten täällä tavallisesti tapahtuu. Alus upposi muutamassa minuutissa ja vei paljon ihmisiä mukanaan. Kuolema ja kauneus kulkevat täällä vieretysten, kumpikin muistuttaa herkeämättä toisesta. Juuri nyt Kivujärvi on tyyni taas, kuin mitään ei olisi tapahtunut.

Edessäni pöydällä ovat vuosien mittaan kootut muistikirjat, joita ei ole järjestelty ja joiden kunto vaihtelee suuresti. Osassa on kuluneet nahkakannet, toiset eivät tahdo pysyä edes kasassa. Ne ovat täynnä epäselvää käsialaa, hetken kuvauksia, lehtileikkeitä ja pieniä muistoja, joita en halunnut hukata. Kokonainen elämä vangittuna kiireellä raapustettuihin sanoihin, joista osa on unohtumattomia ja toiset liiankin helppo kadottaa. Muistikirjoista on nyttemmin tullut tämän kirjan pohja. Ne auttavat minua vastustamaan vaivihkaista värittämistä, joka muisteluun aina liittyy.

Kirjani kuvaa viittä vuosikymmentä Suomen poliisin historiassa. Kertomus käynnistyy aikakaudesta, jolloin konstaapelit kirjoittivat raporttinsa käsin, ja maailmasta, jossa tunnussana tarkoitti aina sotilaiden tai vakoojien ääneen lausumaa sanaa. Tarina on kertomisen arvoinen, sillä se lähtee liikkeelle ajasta, jolloin poliisin työ perustui ihmisten välisiin kohtaamisiin, ja päättyy aikaan, jolloin alaa hallitsevat tietokoneet, teknologia ja tiede.

Pääsin näkemään, kuinka poliisivoimat kasvoivat ensisijaisesti kansallisesta järjestöstä tekijäksi, jolla on myös merkittävä kansainvälinen asema. Olin paikalla, kun Pohjolan

poliisien välinen yhteistyö lähti oikein kunnolla käyntiin, kun Neuvostoliiton hajoaminen johti rikostapausten hurjaan kasvuun ja kun koko poliisityön luonne alkoi muuttua, sillä me rakensimme ensiarvoisen tärkeitä suhteita Europolin, Interpolin ja kansainvälisten sotarikostuomioistuinten kanssa. Osallistuin tietojen vaihtamiseen ja operatiivisiin strategioihin sekä rakensin luotettujen yhteyshenkilöiden verkoston, jollaista olisi ollut urani alussa mahdoton edes kuvitella.

Aloin jo varhain tiedostaa totuuden ja oikeudenmukaisuuden suhteellisuutta, joten lakkasin tavoittelemasta ylettömän korkeita ihanteita. Olin kyllä aikoinani uskonut niihin, mutta ne osoittautuivat lähinnä juridisiksi rakennelmiksi: ne edustivat kieltä, jossa sekä totuus että oikeudenmukaisuus ovat neuvottelukysymyksiä, eivät varmoja tosiasioita. Kun oikeus puhui tällä samalla kielellä totuudesta, se tarkoitti asioita, jotka voitiin todistaa, ei välttämättä sitä, mitä todella tapahtui. Oikeudenmukaisuus tarkoitti sitä, mikä voitiin mieltää mahdolliseksi, ei suinkaan sitä, mikä oli yhtään syvemmissä merkityksessä oikein.

Komennusten ja vastuun osalta urani osoittautui kaikkea muuta kuin tavanomaiseksi. »Sehän on ainutlaatuinen», tokaisi läheinen kollega kerran. Mutta palveluspaikasta tai tehtävästä riippumatta olen aina katsonut, että vastuu yleisestä turvallisuudesta lankeaa viime kädessä virkapukuisten poliisien ja tavallisten tutkijoiden hartioille. Juuri he astuvat päivittäin tuntemattomaan ja kohtaavat ihmiset siellä missä nämä ovat. Juuri he käsittelevät murtovarkaudet, petokset ja päällekkarkaukset välittäen samalla äänetöntä viestiä, ettei yhteiskunta ole edelleenkaan välinpitämätön.

Törmäsin työssäni moneen: törkeään rikollisuuteen, kansainvälisiin rikollisjärjestöihin, huumekauppaan, murhatutkimuksiin ja suuronnettomuuksiin. Päädyin myös kauas Suomen rajojen ulkopuolelle, käsittelin tutsien kansanmurhaa Ruandassa, sotarikoksia ja rikoksia ihmisyyttä vastaan Balka-

nin niemimaalla, veritimanttikonfliktia Länsi-Afrikassa sekä sieppauksia Somaliassa, Jemenissä ja Afganistanissa. Matkustin ympäri maailmaa, Inarista Kapkaupunkiin ja Hongkongista Vancouveriin sekä lukemattomiin paikkoihin näiden välissä. Jokainen tehtävä toi mukanaan uusia haasteita ja pakotti sopeutumaan uusiin juridisiin ja luonnonympäristöihin.

En koskaan toiminut yksin. Rikosylikomisario Lars Heikkilä, aikansa legenda, auttoi minua saamaan KRP:stä töitä. Ystäväni ja kollegani Göran Wennqvist seisoi rinnallani osassa isoimmista jutuistani. Saimme yhteisiä kokemuksia, joissa meidän piti todella panna kaikki peliin. Jarmo Nyqvist, joka työskenteli vuosikaudet lähimpänä kolleganani, ei koskaan sallinut minun unohtaa päätösteni merkitystä.

Tero Haapala oli pitkäaikainen työtoveri, josta tuli ennen pitkää esimieheni – mutta ennen kaikkea hän oli ystävä ja sukulaissielu. Vaikeina hetkinä saatoin aina luottaa hänen arvostelukykyynsä. Hänen eläkkeelle jäämisensä merkitsi samalla loppua yhdelle aikakaudelle KRP:n tutkinnassa, juuri sille joka muokkasi vuosikymmenten ajan toimintaamme. Hän, Göran ja minä edustimme viimeistä sukupolvea, joka työskenteli tietokoneita edeltäneellä ajalla.

Keskustelin nimenomaan Teron kanssa siitä, kuinka vaikeaa kirjoittaminen voikaan olla – me puimme etiikkaa, rajoja ja kysymystä siitä, oliko minulla edes oikeutta lähestyä muistoja, jotka saattaisivat tehdä kipeää.

»Haluaisin kyllä lukea kokemuksistasi», hän sanoi. »Siitä mitä Afrikka sinussa herätti. Miten arvosi muuttuivat. Kaikesta mitä koit, ja ihmisistä jotka tulivat elämäsi, kun sitä vähiten odotit.»

Omistan teokseni kaikille niille poliiseille, jotka ovat menestyneet virantoimituksessa itsenäisen Suomen aikakaudella. Haluan muistaa myös tutsien kansanmurhan uhreja Ruandassa. Heidän tarinoitaan ei saa koskaan unohtaa. Lisäksi kirja on kunnianosoitus henkilöille, jotka muovasivat ymmärrystäni

ihmiskunnasta ja sivistyksestä: Raphael Lemkinille, joka tarjosi maailmalle kielen käsittämättömien asioiden käsittelemiseen; kenraali Roméo Dallairelle, joka pani peliin kaiken voidakseen pelastaa ihmishenkiä Ruandassa; ja Nyakizusta kotoisin olevalle Mutonille, jonka hetyttömyys muutti käsitykseni siitä, mitä vahvuus todella tarkoittaa.

Tämä kirja on sydämellinen kiitokseni kaikille, jotka kulkiivat rinnallani melkein viisikymmentä vuotta. Monet mainitaan nimeltä ja osasta käytän salanimeä, mutta kaikki työskentelivät kanssani, usein ankarissa ja vaativissa tilanteissa. Polkumme kohtasivat eri paikoissa ja eri aikoina, mutta jokaisesta jäi jälki. Heidän tukensa ja läsnäolonsa oli vaikeimpina hetkinä mittaamattoman arvokas.

Tämä kirja tarjoaa tarttumapintaa niille, jotka ovat pohdiskelleet, mitä kaikkea mahtaa kätkeytyä otsikoihin päätyneiden rikostarinoiden taakse. Kirjoitan hieman kaikesta siitä, mistä yleisö ei tyypillisesti näe eikä kuule mitään. Raotan hiukan ovea ja kuvaan ammattia, jota edustavat miehet ja naiset eivät ole ainoastaan poliiseja vaan myös ihmisiä, jotka tuntevat syvää vastuuta palvelemaisensa yhteiskunnan turvallisuudesta ja hyvinvoinnista.

Menestyksemme rikostutkijoina on aina nojannut suuren yleisön luottamukseen ja apuun. Ammattitaidolla, menetelmillä ja teknologialla on tietysti merkityksensä, mutta ilman luottamusta emme pääse pitkälle. Tiedotusvälineillä on herkin tasapainon säilyttämisessä merkittävä asema. Ne antavat yleisen turvallisuuden eteen oman panoksensa, mikä auttaa myös poliisia pysymään oikealla tiellä. Haluan mainita erityisesti Harri Nykäsen, Mika Mölsän, Jaakko Lähteenmaan ja Jarkko Sipilän. Jokainen heistä jätti toimittajan urallaan lähtemättömän jäljen – ja jokainen poistui keskuudestamme aivan liian varhain.

Lapsilleni ja lapsenlapsilleni tiedoksi: haluan että miellätte kirjani yhdenlaiseksi linkiksi ihmisiin ja kokemuksiin, jotka

ovat muokanneet minua. Toivon että tarinat herättävät teissä uteliaisuutta, voimistavat sisukkuuttanne ja auttavat paremmin ymmärtämään kaikkea meille yhteistä – asioita joita olemme yhdessä kantaneet, kohdanneet ja läpieläneet. Kenties te vielä joskus ymmärrätte, miksi Ruandasta tuli minulle toinen koti ja miksi päätin antaa kaiken mukanani kannetun alkaa juurtua juuri tänne.

On tullut aika koota hajanaiset ajatukset ja suoda niille kirjan muoto. Kirjoitustyö on edellyttänyt puntarointia. Mitä ottaa mukaan, mitä jättää pois? Työskentely on vaatinut myös jotain vielä vaikeampaa: itsekästä uskoa siihen, että jotakuta kiinnostaa niin paljon, että hän saattaisi lukea lopputuloksen.

Kun illan valo levittää punaa Kivujärven ylle, vedän syvään henkeä ja katson ympärilleni. Nariseva puutuoli. Kuluneen pöydän muistiinpanokasat. Kahvikuppi, joka kärsivällisenä odottaa tauon hetkeä.

Tunnen ensimmäistä kertaa olevani valmis.

Valmis kertomaan tarinani.

Kulttuuri ja katujen elämä

Kun ajattelen 1960-luvun Punavuorta, ensimmäisinä mieleen palaavat tuoreen leivän tuoksu, keittiön puuhellan savu, Fredrikinkatua kolistelevien ratikoiden kirskaisut, tervanhaju satamasta ja pihanaruilla kuivuva pyykki. Kaduilla kuuli enemmän ruotsia kuin suomea. Talomme Ratakatu 3:ssa oli kuin yksi suuri pesäpaikka sukulaisilleni ja ystävilleni.

Synnyin kymmenen vuotta sodan jälkeen Suomeen, jossa arvet vielä erottuivat mutta joka oli päättänyt rakentaa kodit, liikeyritykset ja tulevaisuudenhaaveet uudelleen. Vasaroiden kalke ja polkupyörien äänet mukulakivillä olivat arkea, eteenpäin katsomisen halu oli vahva. Sotavelka Neuvostoliitolle maksettiin vähistä resursseista huolimatta nopeasti, mistä kehkeytyi samalla myös tehokas moottori teollisuudelle. Uusia työpaikkoja ilmaantui, kaupungit ja esikaupungit muuttuivat, kulttuurielämä sai uutta potkua. Tulevaisuus tuntui mahdolliselta.

Ymmärsin vasta paljon myöhemmin, että kaikki tämä oli seurausta rauhasta, jota edeltäneestä sodasta kukaan ei oikeastaan halunnut puhua.

Siihen aikaan ei ollut nykyisten kaltaisia valintamyymälöitä, joista kaiken ruoan saa saman katon alta. Sen sijaan käytiin maitokaupoissa, leipomoissa ja pienissä siirtomaatavara-kaupoissa, joista viimeisten nimitys sai ennen pitkää arkielessä epämiellyttävän sävyn.

Siirtomaatavarakauppojen pienet ikkunat olivat täynnä siististi aseteltuja purkkeja, kahvipaketteja ja säilykepinoja, joiden keskellä oli monesti yksi eksoottinen hedelmä. Värikirjoon liittyi jotain menneestä muistuttavaa – vaimeaa, arkista kermanväriä, ruskeaa, beigeä ja ruskeanharmaata, jossa oli toisinaan hieman kellastunut tai auringon haalistama sävy. Runsaan kirkkaita värejä välteltiin, ja kun muistaa vielä kulu- neet puukarmit, niin ikkunoissa tuntui lämpö, joka vaikuttaa nykyään nostalgiselta. Punavuoren pienten puotien pitäjät tiesivät, mitä heidän asiakkaansa yleensä halusivat.

Sokeri ja kahvi olivat palanneet hyllyille, ja vain muutaman pysäkin mittainen ratikkamatka Stockmannille soi vilauksen siitä, miltä etuoikeutetumpi elämä kaupungissa näytti. Hieta- lahdentorin ilma tuoksui silakalta, tilliltä ja tuoreilta peru- noilta. Vaatteet ommeltiin tai korjattiin räätäilillä, ja taitava ompelijatar saattoi käsitellä yhdellä sovituskerralla koko viikon juorut.

Vielä ratikoista! Ne olivat tavallisimmin käytetty kulku- väline. Vaunut olivat vielä puuta, ja niissä oli aivan oman- laisensa tuoksu: lämpöinen sekoitus lakattuja penkkejä, öljyttyä metallia ja kosteaa vaatekudosta. 3B ja 3T – joissa B tar- koitti Berghälliä ja T Tölöä – kulkivat kaupungissa loputonta ympyrää, ja melkein kaikilla oli pysäkki kävelymatkan päässä. Vaunun takaosan kopissa istui konduktööri, jonka äidinkieli oli yleensä ruotsi ja joka otti vastaan sormenkynnen kokoisia kolikoita. Matka maksettiin markoilla ja penneillä. Muistan yhä minkälainen naksaus lippulaitteesta kuului ja miten koli- kot helähtivät kassaan, kun vaunu jatkoi matkaa.

Kirjoittaminen voimistaa nostalgian tunteita. Muistojen elävyys synnyttää epärealistisen kaipauksen kokea jotain siitä ajasta vielä uudelleen. Näen miten polkupyörät nojaavat kah- viloiden ulkopuolella katulamppuihin, kun telakkatyöläiset juovat sisällä kahvia, näen kuinka kuorma-autot pysähtyvät niin että jarrut sihahtavat ja laatikot heilahtavat, näen kuinka

höyryveturit kuljettavat raskaan lastin vaunuja Katajanokalta Kauppatorin poikki Kaivopuistoon ja sitten kohti rautatieasemaa. Se oli aikaa, jolloin Fazerin suklaakonvehdit vielä maistuivat aidolta suklaalta ja niissä oli pehmeänkosteaa täyte.

Ison-Roobertinkadun ja Annankadun kulmassa oli Valion baari, jonka jäätelötiski loisti valoissa. Tiskin ääressä oli korkeita penkkejä, joihin saattoi istahtaa anteliaan kokoiselle annokselle. Minä kulutin viikkorahani vaniljapirttelöön. Se maksoi markan. Kun ajattelen paikkaa nyt, mieleen tulee Edward Hopperin maalaus *Nighthawks* vuodelta 1942. Sisällä tiskin ääressä oli kirkkaan eloisaa, kun taas hämärä katu oli melkein tyhjä.

Ratakadulla, vain muutaman talon päässä kotoa, sijaitsi numero 9, Alvar Aallon suunnittelema punatiilitalo. Siellä oli alkuaan toiminut insinöörikerho, mutta ajan mittaan oli tullut muitakin asiakkaita. Yleisradiolla oli siellä studio, ja yksi siellä Suomen-vierailunsa aikana äänittäneistä oli Jimi Hendrix. Seinät olivat todistaneet teatteriesityksiä, tanssimusiikkia ja iskelmää. Keittiöiden ikkunoista kantautui suomalaisia tangoja, ja haitari soitti kaipausta tihkuvia lauluja Kauppatorilla. Olavi Virran tangot ja Toivo Kärjen kappaleet saattoivat keskeyttää keskustelun hetkeksi täysin – niistä huokuva kaiho ja rakkaus olivat helposti tunnistettavia kaikille sotavuodet eläneille.

Valion baaria vastapäätä sijainnut elokuvateatteri Astor oli ikkuna toiseen maailmaan, minun maailmaani, jossa näki Walt Disneyn piirrettyjä, Charlie Chaplinin mykkäfilmejä ja mustavalkoisia uutispätkiä. Ja sitten tulivat värielokuvat. Itse näin ensimmäiseksi *The Sound of Musicin* ja Elvis Presleyn *Sinisen Havaijin*. Teatteri tuoksui pölyltä ja popcornilta, lavan reunoilla oli paksut punaiset samettiverhot ja aulassa tulevien elokuvien mainosjulisteita siisteissä riveissä.

Ruotsalaisessa teatterissa Esplanadilla oli puolestaan jotain vähän finimpää. Ruotsinkielisiä klassikoita, paikalliseen

huumoriin nojaavia revyyesityksiä ja vuosikymmenen lopulla myös suurtuotantoja, kuten *My Fair Lady*. Isosetäni Bertel Appelberg istui teatterin johtokunnassa, mikä tarkoitti minulle käytännössä rajoittamattomia mahdollisuuksia nähdä kaikki näytelmät.

Sitten oli vielä kotikatua vastapäätä sijainnut Topeliuksen patsaan koristama Koulupuistikko, pieni vihreä keidas jonne äidit toivat lapsiaan ja jossa vanhemmat herrasmiehet istuivat puupenkeillä lukien *Hufvudstadsbladetia* ja *Nya Presseniä*. Tiedostin Topeliuksen tarinankertojaksi, ja hänen kirjojaan oli isoäidin hyllyissä paljon. Syksyn tullen jaloissa rahisivat keltaiset lehdet. Meille lapsille puisto oli paikka, jossa saattoi juosta pallon perässä tai vain istua hiekkalaatikon reunalla sormet tahmeina Nalle-karkkipussin jäljiltä.

Oma sukuhistoriani kietoutui itsenäisyystaisteluun, jota oli käyty ensin Venäjää ja sitten Neuvostoliiton painostusta vastaan. Isosetäni Bertel ja Runar Appelberg, isoisäni Gunnar Elfgrén sekä Torger Enckell olivat kaikki sitoutuneet saamaan Suomen vapaaksi Venäjän ikeen alta.

Kun Venäjä kaatui vuonna 1917 ja Suomi sai lopulta itsenäisyyden, he mielsivät voiton vaivalla saavutetuksi. Heidän määrätietoisuutensa lujittui entisestään, kun Suomi taisteli toisessa maailmansodassa Saksan liittolaisena Neuvostoliittoa vastaan. Suomen itsenäisyyden säilyttäminen oli heille kaikki kaikessa.

Osa oli mukana suomalaisessa jääkäriliikkeessä, joka sai alkunsa noin vuonna 1914. Sen pontimena oli turhautuminen »suureen naapuriin», joka pyrki estämään Suomen itsenäistymisen. Liike värväsi salaa suomalaisia vapaaehtoisia, jotka lähtivät Saksaan sotilaskoulutukseen. Myöhemmin heistä muodostettiin Kuninkaallinen preussilainen jääkäripataljoona 27.

Runar palveli 2. komppanian vanhempana joukkueenjohtajana. Isoisäni Gunnar palveli samassa yksikössä. Runar sairastui keuhkopussintulehdukseen, sinnitteli viikon kofei-

nin, kamferin ja morfiinin voimalla mutta menehtyi lopulta keuhkokuumeeseen Tukkuumin sotilassairaalaassa. Suomesta vapaaehtoisena lähtenyt sairaanhoitaja Ruth Munck omisti Runarille myöhemmin muistelmateoksensa *Jääkärien mukana Saksassa*. Olen lukenut vapaaehtoisten hengestä ja siitä, kuinka Munck valvoi Runarin vuoteen ääressä, mikä on aina muistuttanut minulle, kuinka tärkeää näitä tarinoita on kertoa, pitää muistot elossa.

Munckin kaltaiset naiset olivat Suomen itsenäisyyden kannalta korvaamattomia. Lotta Svärd -järjestö värväsi tuhansia naisia sairaanhoitajiksi, tiedusteluagenteiksi ja kuriireiksi sekä tarjosi sota-aikaan ensiarvoisen tärkeää logistista tukea. Panos oli merkittävä, mutta keskeisissä historiankuvauksissa se usein sivuutetaan.

Elämä Ratakadulla vaikutti myöhempään maailmankuvaani suunnattomasti. Talon muissa asunnoissa asui sukulaisia. Kaksi alinta kerrosta vei suomenruotsalainen kustantaja Söderströms & Co. Katu sai paljon myöhemmin vielä yhden lisämerkityksen: KRP:n päämaja sijaitsi numerossa 12.

Punavuori oli tavattoman eloisa paikka, monesti karu mutta poikkeuksetta vilkas. Työväenluokkaisen historian alla oli jotain kovempaa: salakuljettajia, rikollisia, prostituoituja, alkoholisteja. Kyseessä oli risteyspaikka, jossa kulttuuri ja rikollisuus asuivat saman katon alla.

Yksi »rikollisista» oli maineikas salakuljettaja Algot Niska. Löysin vuosia myöhemmin erään kirjan välistä kaksi postikorttia, jotka hän oli lähettänyt Bertelille. Niistä paljastui, että Niska oli ollut Bertelin hovitoimittaja kieltolain aikaan vuosina 1919–1932.

Siinä missä Yhdysvaltojen kieltolaki perustui ensisijaisesti uskonnolliseen vanhoillisuuteen, Suomen alkoholikiellon takana oli enemmän raittiusliike ja pelko yhteiskuntajärjestyksen rapautumisesta. Kieltolaki epäonnistui täysin. Niskan kaltaiset salakuljettajat tienasivat sievoisesti tuomalla

viinaa Baltiasta ja Suomenlahden poikki. Kieltolaki synnytti mustan pörssin, joka teki Niskan kaltaisista hahmoista yhtä lailla kansansankareita ja rikollisia. Jopa Neuvostoliitto päätyi toimittamaan Suomen pimeille markkinoille laitonta votkaa.

Äitini Rita oli perheen tuki ja turva. Kun hän ja isäni Jan erosivat, juuri hän piti minun ja Stefan-veljeni arjen koossa. Hän suhtautui meihin kärsivällisesti ja huumorilla. Vaikka hänellä oli omiakin huolia, hän ei koskaan menettänyt yleis-myönteistä elämänsäasettämistään eikä tinkinyt siitä, että meidän tulisi pitää oikealla tiellä. Juuri hän näytti minulle, mitä vahvuus todella tarkoittaa.

Muistan erityisesti lapsuuden iltapäivät isoäiti Livin työhuoneessa, kustantamossa jossa hän työskenteli kustannustoimittajana. Jos lupasin pysyä hiljaa, sain istua tummanruskeassa nahkanojatuolissa hänen työskentelyään katsellen. Hän luki käsikirjoituspinoja suorastaan lumoavalla tarkkuudella – hitaasti, määrätietoisesti ja niin kuin jokainen sana ansaitsisi paikkansa.

Hän piti edessään sinipunaista kynää, viivoitinta ja pientä pyyhkettä. Pöytälampan pehmeänkeltainen valo lankesi hänen lempeille kasvoilleen ja synnytti pysähtyneisyyden vaikutelman. Hartioille vedetty saali piti hänet lämpimänä. Aistin että hänen puuhissaan oli jotain lähes maagista, mutten vielä ymmärtänyt, että kyseessä oli hänen työnsä. Siitä näkymästä, hänen vakaasta kädestään ja rakkaudestaan kieltä kohtaan, kehkeytyi ajan mittaan yksi arvokkaimmista muistoistani.

Isosetäni Bertel oli historiaan, sivistykseen ja kulttuuriin uppoutunut mies. Häntä kutsuttiin professoriksi. Hänen elämänsä muodosti aikamoisen tarinan, ja minä opin hänen kauttaan lisää sukulaisteni osuudesta Suomen itsenäisyyssotaistelussa. Hänellä ja hänen Astrid-vaimollaan ei ollut lapsia, mutta hänestä tuli minulle isähahmo. Hän johti kustantamoa ja antoi minulle ilmaiseksi paitsi kalliita koulukirjoja myös kaikkia muita haluamiani kirjoja.

Näen yhä sieluni silmin Bertelin, joka istuu sikari kädessä kirjastonsa suuressa nahkanojatuolissa ja kertoo tarinoita asemastaan jääkäriiliikkeen värvärinä. »Siinä rakennettiin tulevaisuutta, jossa meidän ei tarvitsisi taistella vapaudestamme», hän sanoi kerran.

Lapsuusiän polio johti siihen, että Bertel jäi Suomeen, kun Runar-veli koulutti alokkaita Saksassa. Hänen tehtävänsä oli järjestää vapaaehtoisille rahoitusta, hankkia heille ruokaa ja varmistaa salaiset kulkureitit, toisinaan junalla pohjoisesta Tornion kautta Ruotsin ja Tanskan halki, joskus taas jäätyneen Pohjanlahden poikki Tukholmaan. Riskit olivat valtavia, sillä kiinnijääminen merkitsi armottomia kuulusteluja, vankilaa tai vielä pahempaa.

Lapsuudessa ne olivat vain jänniä tarinoita. Ymmärsin vasta paljon myöhemmin, minkälaisia vaaroja he kohtasivat ja mitä heidän ratkaisunsa todella tarkoittivat maamme vapauden kannalta.

Opiskelin kansakoulun kaksi ensimmäistä vuotta Deutsche Schulessa. Miksi saksalaisessa koulussa? Bertelillä saattoi olla jotain tekemistä asian kanssa, ja syy saattoi olla enemmän ideologinen kuin pedagoginen. Oli miten oli, opettajani *fräulein* Siegfriedin tiukka preussilainen kuri ei sopinut siihen vapaamieliseen tapaan, jolla minua kotona kasvatettiin. Sisäinen kapinalliseni ei kerta kaikkiaan suvainnut moista. Siirryinkin kolmantena vuonna kotikadun kouluun, joka tuntui edustavan minulle paljon tutumpaa maailmaa.

Ratakatu 3 oli suomenruotsalaiselle kulttuurimaailmalle luonteva kokoontumispaikka. Kirjailijoita, taiteilijoita ja ajattelijoita saapui sinne säännöllisesti, varsinkin sunnuntai-iltapäivisin, kun isoäitini tarjoili myöhäistä lounasta punaviinin kera. Vakiovieraisiin lukeutui nimiä, joista sain kuulla loppuelämäni: Tito Colliander, Gunnar Björling, Tove Jansson, Jörn Donner, Susanne Ringbom, Christer Kihlman, Oscar Parland, Solveig von Schoultz, Walentin Chorell, Bo Carpelan ja monta

muuta. En tiennyt mitä he oikeastaan tekivät, mutta ymmärsin että he olivat tärkeitä, kukin tavallaan.

Tiedostin vasta paljon myöhemmin heidän keskeisen asemansa suomenruotsalaisessa kulttuurissa. Monet olivat Söderströms & Co:n kirjailijoita – kustantamohan oli ollut jo vuosisadan verran suomenruotsalaisen kulttuurielämän tärkeitä tekijöitä. Se vaali niin kieltä kuin suomenruotsalaista identiteettiäkin. Se oli aivan keskeinen nimi, mitä tulee ruotsinkielisen kirjallisuuden aseman parantamiseen ja säilyttämiseen Suomessa; se on julkaissut niin Björlingin ja Parlandin kaltaisia modernisteja kuin Kjell Westöä ja monia muita myöhempien aikojen merkkitekijöitä.

Lapsuudessa sunnuntaivieraat olivat minulle vain ihmisiä, jotka tunsivat toisensa hyvin, puhuivat paljon ja viipyivät tuntikausia. Päivät olivat pitkiä ja jatkuivat myöhäiseen iltaan, jolloin nauru, väittely sekä sikarien, piipputupakan ja Klubi 77 -tupakoiden savu täyttivät huoneen. Oltiin paikassa, jossa kirjallisuuteen ja kieleen suhtauduttiin vakavasti ja suomenruotsalainen identiteetti heräsi eloon.

Punavuori oli kotiseutuni. Tutkin parhaan kaverini Stigin kanssa joka kolkkan, ajauduimme usein hankaluuksiin mutta onnistuimme aina välttämään pahimman. Me opimme kadun säännöt, tarkkailimme muita ja omaksuimme kaikenlaista, mistä koulussa ei koskaan kerrottu. Me lintsasimme, näpistimme karkkia ja vetelehdimme sivukujilla tuntikausia. Kaduilla oli omat sääntönsä. Kirjojen ja kulttuuri-ikonien täyteen kodin ja kadun karuuden välinen kontrasti oli vahva. Opin tulkitsemaan ihmisiä ja ymmärtämään tilanteita. Kyseessä oli hyvä henkiinjäämistaito, jota saattoi soveltaa sekä joukkoon kuulumiseen että elämässä ylipäänsä pärjäämiseen.

Tilanne muuttui, kun jatkoin Unioninkadulla sijaitsevaan Svenska Normallycéhen, poikakouluun jota monet sukulaistenikin olivat käyneet. Pääsy niin arvokkaaseen opintajoon

synnytti vaikutelman sukuperinteen ylläpitämisestä. En ollut erityisen hyvä oppilas, mutta jotenkin minä pääsin sisään.

Vietimme usein lounastauot läheisessä Palacen kahvilassa. Siellä oli pieni kioski, jota piti huomionarvoinen nainen nimeltä Marjatta Moulin. Minulle ikuisesti epäselviksi jääneistä syistä hän kiinnostui minusta ja kysyi usein, kuinka koulu ja elämä muutenkin sujuivat. Kenties hän aisti jotakin, pojan joka oli ajelehtimassa kohti päämäärättömyyttä.

Useimmiten suuntana oli Palace, mutta aina joskus viikkoraha riitti siihen, että saatoin käydä Kasarmitorilla ostamassa Eromangan leipomosta kaupungin parhaita lihapiirakoita. Tuoksu tulvi vahvana kadulle saakka, lämmin pussi pysyi kädessä koko matkan takaisin kouluun. Leipomo on yhä paikallaan, ja lihapiirakoita tehdään vieläkin alkuperäisellä 1940-luvun reseptillä. Kyseessä oli upean rasvainen ja kiistattoman voimallinen sekoitus mausteita, lihaa ja riisiä, jotka huuhoitin alas jääkylmällä maidolla.

Kerran Marjatta kysyi, haluaisinko oppia miekkailemaan. Hän tarjoutui jopa itse opettamaan. Olin jo muutaman päivän päästä harjoitustiloissa Uudenmaankadulla. Marjatta oli Suomen menestynein naismiekkailija, hän kilpaili Rooman olympialaisissa 1960 ja häntä pidettiin Suomen miekkailun sydämenä. Itse olin tuolloin yksitoista. Hänen opetuksensa muutti kaiken. Urheilu nousi ykköseksi. Päivärutiiniksi muodostuivat koulu ja urheilu.

Marjatta johdatti minut miekkailun pariin, mutta Uudenmaankadun harjoitustiloissa päädyin tekemisiin viisiottelijoiden kanssa. Nykyaikainen viisiottelu valtasi pian elämäni täysin.

Lajin juuret ovat sotilaallisissa piireissä. Nykyaikaisten olympialaisten perustaja Pierre de Coubertin halusi tavoittaa uudelleen 1800-luvun lopun sotilaalta vaaditun monipuolisuuden – kyvyn ratsastaa, miekkailla, ampua, uida ja juosta. Viisiottelu on vaativa laji, jossa mitataan viiden päivän kuluessa

sekä ruumiillista että henkistä kestävyyttä, ja voittajaksi nousee useimmiten kisaajista kokenein. Minulla oli vielä edessä monen vuoden harjoittelu ennen sellaisen tason saavuttamista.

Viisiottelijoiden piiri oli pieni ja tiivis. Me harjoittelimme yhdessä melkein joka päivä. Pakkasin aamusella välineet laukkuun ja lähdin kouluun. Heti viimeisen tunnin päätyttyä suuntasin joko harjoittelusalille tai Tuomarinkylän kartanon ratsastustallille. Illalla meni pitkään, ja seuraavana aamuna kaikki alkoi alusta, elämä noudatti samaa kaavaa viikosta toiseen. Se oli uuvuttavaa, ja koulunkäynti kärsi, mutta vauhti ja toveruus soivat minulle tarmoa. En ollut koskaan erityisen hyvä missään yksittäisessä lajissa, mutta sillä ei ollut merkitystä. Itse viisiottelu soi elämälleni rakennetta ja suuntaa nimenomaan kriittisinä teinivuosina.

Kun olin kaksitoista, muutimme Maunulan esikaupunki-alueelle. Uusi koti sijaitsi äskettäin rakennetussa korttelissa vastapäätä paikallista ostoskeskusta, jolla oli huono maine jo silloin. Asuinkorttelin oli rahoittanut pääasiassa suomenruotsalaisten asiakkaiden pankki.

Muutto keskustan ulkopuolelle tarkoitti myös sitä, että minun piti sopeutua erinäisiin tavoin. Kadut olivat toisenlaisia, elämisen tahti oli toinen ja minä jäin kaipaamaan tuttua Punavuorta. Muuttoa Maunulaan helpotti kuitenkin se, että koko kortteli puhui ruotsia. Oli helppo löytää uusia kavereita paikasta, joka oli vieras meille kaikille.

Maunula muuttui vauhdilla. Sodanjälkeinen unelma vehreästä ja tilavasta yhteisöstä oli hiipunut, tilalle oli tullut taloudellista kamppailua ja sosiaalisia vaikeuksia. Kun alueelle muutti matalamman tulotason perheitä, vanhempien asukkaiden ja tulokkaiden välille avautui eräänlainen juopa. Me ruotsinkieliset päädyimme jälkimmäiseen ryhmään, ja meistä tuli nopeasti helppoja maalitauluja. Monet mielsivät meidät ruotsinkieliseksi eliitiksi, mikä ei lainkaan vastannut todellisuutta mutta teki meistä joka tapauksessa ulkopuolisia.

JOKAINEN TEHTÄVÄ JÄTTÄÄ JÄLJEN

Kylmäverisiä murhia, jengisotia, globaaleja rikollisverkostoja ja kansanmurhia niin Balkanilla kuin Ruandassa. Thomas Elfgrenin viisikymmentävuotista uraa KRP:n rikostutkijana leimasi uteliaisuus, ja se vei hänet Helsingin hämäriltä kujilta aina kansainvälisiin sotarikostuomioistuimiin ja Afrikan konfliktien keskelle. Muistelmissaan Elfgren päästää kurkistamaan rikostutkinnan kulissien taakse ja saa pohtimaan ihmisyyden pimeitä puolia.

www.wsoy.fi

99.1

ISBN 978-951-0-52701-6

KANSI: PIIA AHO

KANSIKUVA: DAVID IBYINKORERA